

PRIČA O TOME KAKO SE PET KNJIGA NAŠLO NA OKUPU

Zaista mi nije moguće utvrditi gdje bi ta priča trebalo da počne. Sama priča je o tome kako se pet knjiga našlo na okupu, i to zato što sam bio sat ranije kod Dače na razgovoru i što imadem sokolovo oko za tuđe knjige... (Uostalom, jedan mi se predak zvao Agilar...) Ide tako ta priča daleko u prošlost. I zbog te prošlosti našli smo se, on i ja, pre četrnaest godina u zarobljeništvu: mora da je u mnoštvu naših predaka prevagnuo isti karakter inadžija i tvrdoglavaca (a mora da je bio među njima i koji čovjek toplja srca) i tako, eto, ostadosmo Jevreji — unatoč tome što je usput, tokom te bar dvomilenijske historije, bilo po nekoliko prilika da se otudimo. Od roda smo onih kojima je strašno biti rob i sit i manjina, od roda onih kojima prkos daje da procvjeta puštinjski sprud... Prkosismo i tome što nas je historija lišila domovine, pa kako smo svi mi podjednako shvatili da svaki čovjek nosi u sebi samome svojstvo da iz svojih nada i svojih strahovanja stvori svoju otadžbinu, nadosmo se u Izraelu. Kao i mi, krenuo je milijun ljudi, iz najrazličitijih krajeva svijeta istim putem: kibuc galujot, slet izgnanika. Noseći otadžbinu u sebi, kao jednu intimnu viziju, mnogi od nas prkose i dalje, svaki na svoj način. Tko to ne zna neće nikada ni da shvati što je Izrael, što je nacionalna svijest jednog naroda koji je ostao na okupu i nakon što je izgubio zemlju, svoj jezik, svoj folklor...

Postadosmo dijelom tog obnovljenog naroda. Djeca nam već pripadaju više svojoj okolini nego nama — jer mi, mi još živimo sa živim uspominama na mrtve, na one žive za koje će naša djeca da znadu samo po imenu (i po ponosu za prkosno mučeništvo), i koji će da im budu u svijesti tek kao jedna vrlo lagana, blaga i providna sjena: tek toliko koliko će ta djeca moći da shvate kolika bi bila ljubav i radost njihovih djedova i baki, onih kojima je šaka Amalekova zdrobila gušu pre nego što su uspjeli da osjete radost što život rađa životom, što naša ljubav izriče zahvalnost za koji darak ili poljubac i što se kasno kajanje sručuje na svakoga od nas kad u liku djeteta vidimo kako smo mi sami bili nezahvalni, svirepi, hiroviti, i što smo iz te svakodnevnice kavage s onima koji su nas

voljeli toliko kao što mi volimo našu djecu izašli obdareni njihovim praštanjem, njihovim razumijevanjem i nadanjem. I po tome smo dio ovog naroda koji fanatično voli svoju djecu, naroda koji — koliko god bili roditelji zgureni i zdrobljeni — imade tako lijepu djecu...

A ipak se mi doseljenici uvijek nekako automatski sastajemo u istom krugu. Kao prašina istog vjetera. Biva to zbog jezika, zbog jednakih briga, zbog zajednički provedenih godina nadanja i strahovanja, zbog sličnih odnosa čovjeka i njegovih misli, jedne slične mješavine življenja na svijetu i življenja u uspomenama i nadama. Po svemu tome i jesmo u toj zemlji „starija generacija“; djeca su svakako drugačija, i njihove su sanje u budućnosti. Možda smo i mi bili dobri Jevreji, no pošto je korjenje naše jevrejske logike bilo u prošlosti — neću, mislim, da pogrešim tvrdnjom da su naše najbolje cionističko djelo baš ta naša djeca: jer su njima, kao u svakog drugog naroda, sve sanje u budućnosti, sva nadanja, sva stremljenja, sav prkos. Belježeći to, ne iznosim tajne — već tumačim tu čudnu, ponešto stidljivu i ponešto ponosnu poniznost te starije generacije pred mladom. Na ovaj se način obnavljamo, i ponosni smo na to; koliko god puta bile posječene grane tog stabla, niče novo granje. Ova metafora nije mnogo originalna, ali nas raduje koliko je tačna.

Kao što je red, knjige su pratioci naših nadanja. Riječ koja je time što je napisana postala simbolom vječnosti. I posmatrajući kako smo mi — svi naši pretci do nas — svaku našu radost i historijsko iskustvo i moralnu opomenu i zakonsku naredbu stavljali na zemljane tablice, papiruse, pergamente, ili hartiju, vidim tek koliko smo u historiji bili nastrani, naivni, i sanjari. Vidim kako smo napisali Bibliju i kako ta naša prva Biblija nije ostala posljednja, i kako nas naše teturanje od ponosa do prkosa, od smrti do pogibije, tjera na to da uvijek iznova ispitujemo zakone bivanja i zakone po kojima se nižu osvete na prkošenja i naivna ljubav na krvavo desetkovanje. Tako nas je historija vratila ovamo odakle smo krenuli: kružnica kroz vjekove koja se zatvara, logika koja poprima metafizičke razmjere toliko je neumitno jaka, toliko prevashodna da je teško tumačimo i sebi samima.

Jedan od proroka posljednje naše Biblije bio je Teodor Herzl. Sada je preda mnom pet svezaka njegovih djela, i u svakome od njih po jedna njegova slika, iz raznih prilika ali uvijek istog čudno ukočenog pogleda koji mogu da shvatim samo kao gledanje čovjeka koji izvan sebe nema šta da posmatra, toliko je sve što je vrijedno gledanja nakrcano u njemu samome: prošlost koja je rodila i budućnost koju je on rađao; svijet oko njega bio je tek nerealna slika jedne realne budućnosti. Što manje naš narod govori Herzlovim jezikom, to više i to brže se njegov lik gubi u magli legendarnosti. A ipak je on, pored Weizmanna i Ben-Guriona, dio najživlje stvarnosti Izraela, jednog naroda koji ne bi u sebi našao

snagu onog prkošenja koje mu je potrebno da opstane, da nema i on taj isti ukočeni pogled proroka i bića koje neće, neće da vidi što se oko njega dešava.

Te moje sveske Herzlovih djela imaju svoju prošlost. Pre nego što su se smirile na mojim policama, one su se godinama beskućnički potucale, otkako su Amalekovi koljači u čopor satjerali one za koje su tada, tridesetih godina, te knjige bile štampane i za koje su Herzlova proročanstva bila slatka, čeznutljiva, i snatrenja. Onda su dospjele u biblioteke ustaške „Promiobe“ koja je u slijepom pokoravanju historijskom zakonu ironije i samooptuživanja stavljala svoje štambilje na te knjige, i odande na tavanska spremišta — gdje ih se konačno našlo više nego što je bilo potrebno prorjedenom broju preživjelih Jevreja Jugoslavije. Tada sam ih i dobio na dar — preživjelo preživjelome: četiri sveske od pet.

Kako sam danas raspravljao s jednim prijateljem o tome kako suho lišće prošlosti biva ležajem na kojem smo se smjestili sredujući našu misao o tome što je bilo i što će biti, oko mi je zapelo na knjizi — petoj knjizi koja upotpunjuje onaj krezubi niz koji sam ja tada, pre deset godina, bio odnio sa jednog prašnjavog tavana na kome je, kako rekoh, ostao suvišak obamrlih stvari...

Htio sam da listam po tom Herzlovom „Dnevniku“ — po bilješcima o nadanjima, koje je štampareva ruka kondenzirala od mnogo godina života na nekoliko sati čitanja, od jedne još neobjašnjene moralne materije koja se zove nadanje u jednu sitnu intelektualnu znatiželju čitaoca, od vizije u stvarnost — i uvidio sam da mi još nedostaje potrebna religioznost potomka koji bi bio više nego samo korisnik, da mi još nedostaje tkanje — nas generacije nasljednika koji smo vini što njegova vizija naše države, njegova vizija društva u toj državi još nije naša stvarnost... Vidim kako može da se prkosi i tom vihoru idealizma, štaviše i tom vihoru Amalekova bijesa. I što više razmišljam o svemu što sam ovdje s hroničarskom dužnošću zabilježio, što više razmišljam o nama kao kariki te u simbolizam pretvorene historije — to više se ubjeđujem u to kako treba biti tek ponizan tkáč na tkalačkom stanu života, tkáč koji nije zaboravio šaru kojom je prošlost tkala ali koja zna da je to bilo još u doba kad smo

*bili siti svih jela ali gladni sebe samih —
gladni svojega mišljenja, Slobode svoje...*